

ORVOSI BIOFIZIKA II.

BIOMECHANIKA: BIOMOLEKULÁRIS ÉS SZÖVETI RUGALMASSÁG

KELLERMAYER MIKLÓS
MÁRTONFALVI ZSOLT

1. Történeti áttekintés
2. Mechanikai alapok
3. Celluláris biomechanika
4. Szöveti biomechanika
5. Molekuláris biomechanika

A BIOMECHANIKA TÖRTÉNETE

Aristoteles (384-322 BC) – Első biomechanika könyv, *De Motu Animalium* (Az állati mozgásokról).

Leonardo da Vinci (1452-1519) – Az első mechanikai szemléletű anatómus. Az izom összehúzódás révén fejt ki erőt! (kivételek...)

Galileo Gailei (1564-1642) – A csontok üregesek, így magximális szilárdsághoz minimális tömeg tarozik.

René Descartes (1596-1650) – Az élőlények, beleértve az embert is (alélek kivételével) egyszerűen gépek, melyekre ugyanazon mechanikai törvényszerűségek vonatkoznak.

Étienne-Jules Marey (1830 - 1904) – Kinematográfia alkalmazása a mozgások tanulmányozására.

Manapság a biomechanika egy forrongó tudományterület. Az egyik fő fókusza a mesterséges szövetek előállítása illetve a szöveti rekonstrukció ("tissue engineering").

MECHANIKAI ALAPOK

Hooke-féle rugalmasság

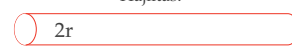
- Rugóállandó ($k=F/\Delta L$) függ az anyagi minőségtől.
- A rugóállandó (k) függ a test alakjától és a rá ható erő irányától.
- Kifejezi a megnyúlás mértékét egységnyi erőhatás esetén.

Nyújtás:

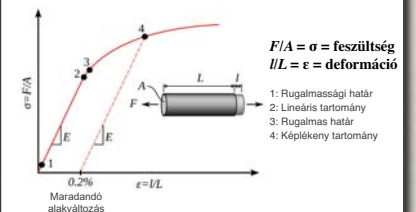

$$\kappa = \frac{F}{\Delta L} = \frac{EA}{L}$$

F = erő
 A = kereszt metszeti felület
 L = nyugalmi hossz
 ΔL = megnyúlás
 $F/A = \sigma$ = feszültség
 $\Delta L/L = \epsilon$ = relatív megnyúlás
 E = Young modulus (Pa)

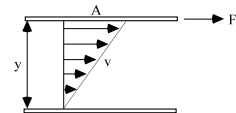
Hajlítás:

$$\kappa = \frac{4\pi}{3} \frac{Er^4}{L^3}$$

Feszültség – deformáció görbe

Viszkózitás

$$\frac{F}{A} = \eta \frac{\Delta v}{\Delta y}$$

F = nyíró erő
 A = folyadék réteg felülete
 η = viszkózitás
 v = áramlási sebesség
 y = folyadék rétegek közötti távolság
 F/A = nyírófeszültség (τ)
 $\Delta v / \Delta y$ = sebesség gradiens (D)

BIOMECHANIKA A SEJTEK SZINTJÉN

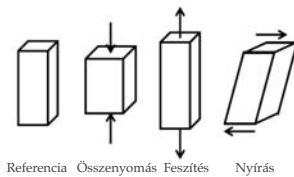
A szövetekben működő erőhatások

A szöveti erők eredete:

- sejtes feszítés/nyomás
- folyadék áramlás
- nyújtás
- hidrosztatikai/oszmózis nyomás

Celluláris dimenziók:

Hossz: μm Erő: pN
 $1\text{Pa} = 1\text{pN}/\mu\text{m}^2$

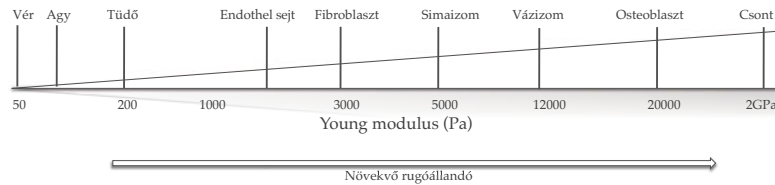

Erők mint mechanikai szignál:

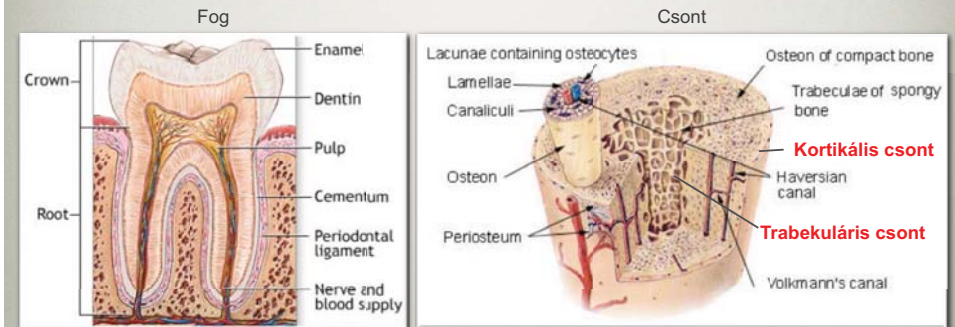
- irányított
- lecsengés: $1/r$
- komplex térbeli információt hordoz
- hosszú távú kommunikáció
- gyorsan szabályozható
- nincs diffúzibilis intermedier

Oldékony (kémiai) szignálok:

- gyors diffúzió (nem irányított)
- lecsengés: $1/r^2$
- rövid távú kommunikáció
- diffúzibilis intermedierek

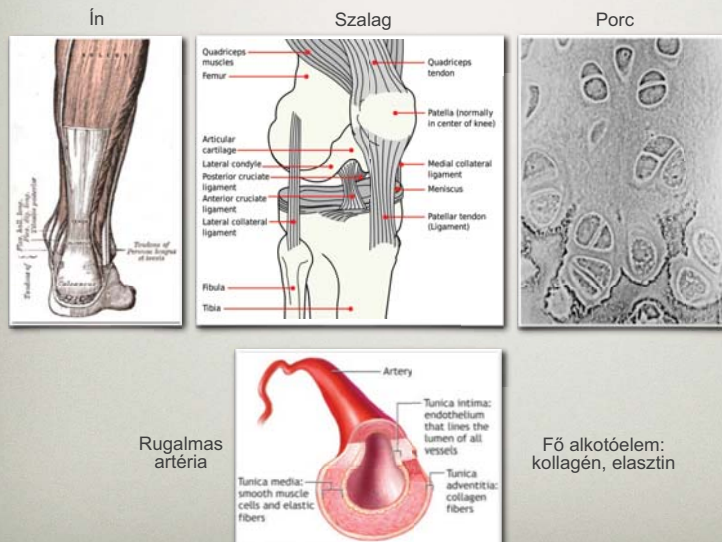

KEMÉNY SZÖVETEK

Fő alkotóelemek: kollagén (szerves), apatit (szervetlen)

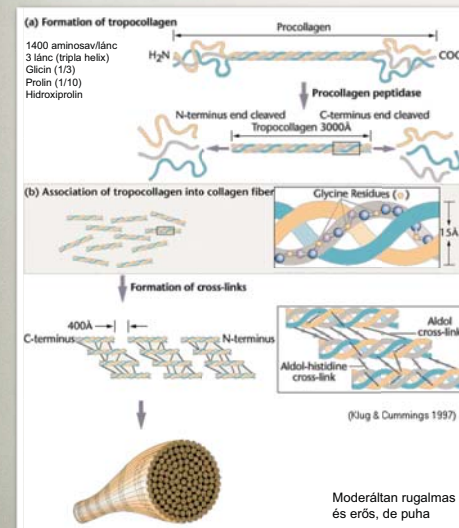
PUHA SZÖVETEK

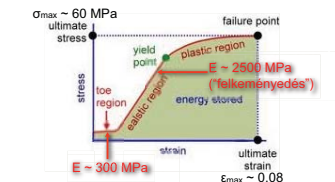
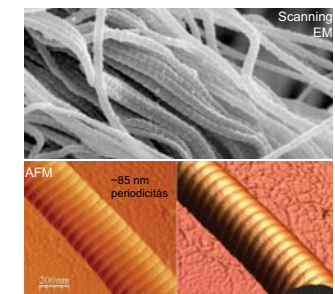
Fő alkotóelem: kollagén

Fő alkotóelem: kollagén, elasztin

KOLLAGÉN

Moderátan rugalmas és erős, de puha

KOLLAGÉN HÁLÓZATRA HATÓ ERŐK

(ERŐK AZ EXTRACELLULÁRIS MÁTRIXBAN)

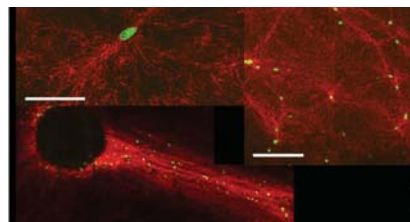
Kollagén gél nyújtása

Növekvő feszültség

Megnyújtott kollagén mátrixban az egyedi rostok beállnak az erő irányába. Az extracelluláris mátrix szerkezeti elrendeződése erőfüggő.

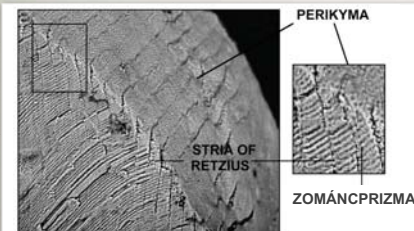
Sejtek kollagén mátrixban

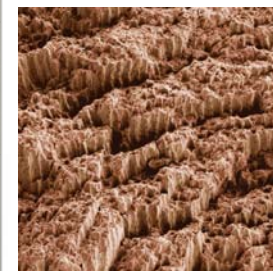
Zöld: sejtmag
Vörös: kollagén rostok

A sejtek feszültség változást okoznak környezetükben, így megváltoztatják a kollagén hálózat mintázatát.

FOGZOMÁNC

ZOMÁNCPRIZMA

Szerkezeti egység: Zománcprizma (nanokristályok)

Összetétel: 92% Hidroxipatit (HAP)

Merev, kemény, rideg

HAP crystals

A legkeményebb anyag az emberi szervezetben

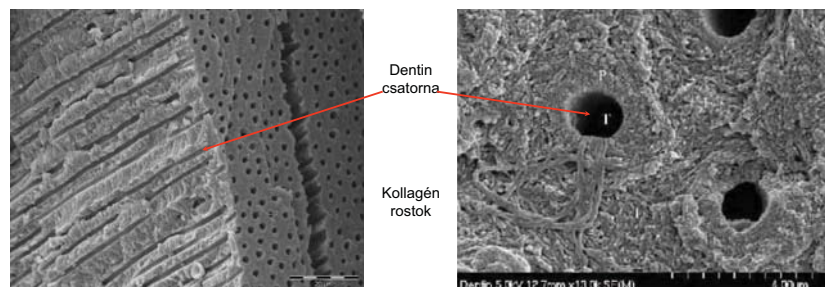

$\text{Ca}_{10}(\text{PO}_4)_6(\text{OH})_2$
 $\text{Ca}_{10}(\text{PO}_4)_6\text{F}_2$

Hexagonális ion kristály
20-60 nm x 6 nm - dentin, csont
500-1000 nm x 30 nm - zománc

DENTIN

Dentin csatorna

Kollagén rostok

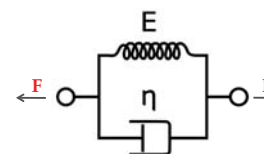
Összetétel: 35% szerves anyag(kollagén) + víz, 65% hidroxipatit

Szerkezet: A kollagén rostok által alkotott hálózatba ágyazva találhatók a 20–60 nm hosszúságú, 6 nm vastagságú apatit nanokristályok

A két anyag együttesen adja a csontszövet és a dentin különlegesen jó mechanikai tulajdonságait, viszonylag nagy keménységét, nagy szilárdságát, szívósságát, ugyanakkor rugalmasságát

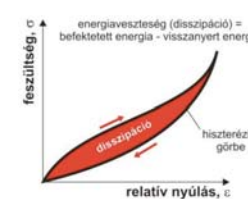
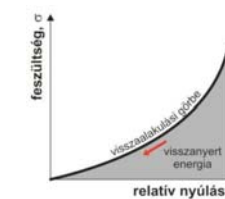
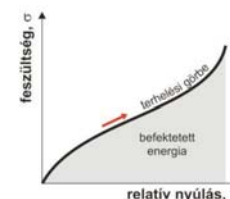
VISZKOELASZTICITÁS

(MECHANIKAI MODELL)

modell: párhuzamosan kapcsolt rugó és dugattyú

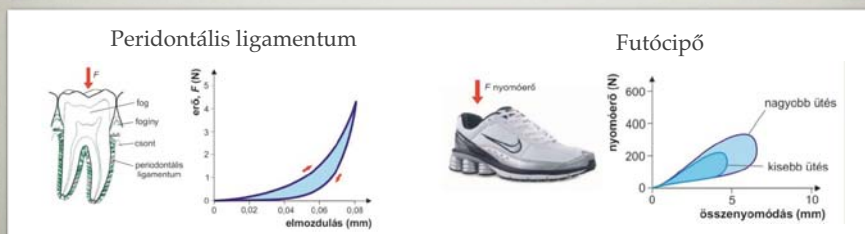
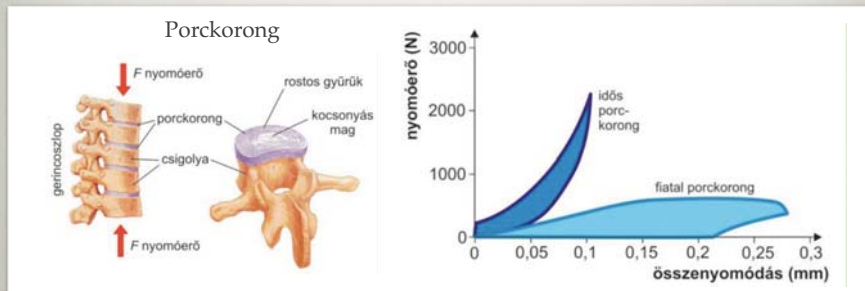
Rugó: ideális rugalmas (Hooke) test
Dugattyú: ideális viszkózus (Newton) test

energiavesztés (disszipáció) = befektetett energia - visszanyert energia

VISZKOELASZTICITÁS

(PÉLDÁK)

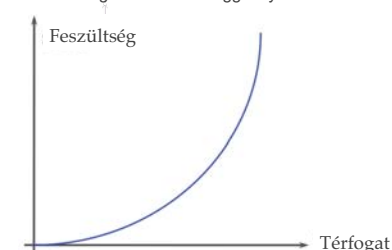

RUGALMAS ARTÉRIÁK

BIOMECHANIKÁJA

Nem lineáris rugalmasság

A feszültség nem lineáris függvénye a deformációnak

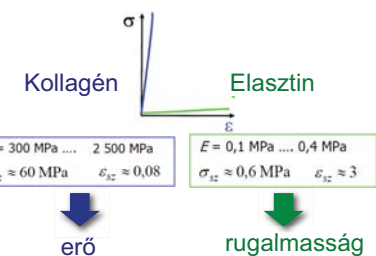
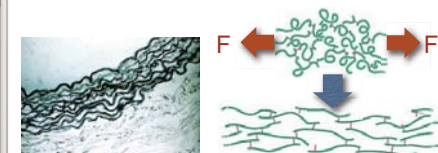

Erek rugalmasságáért felelős:

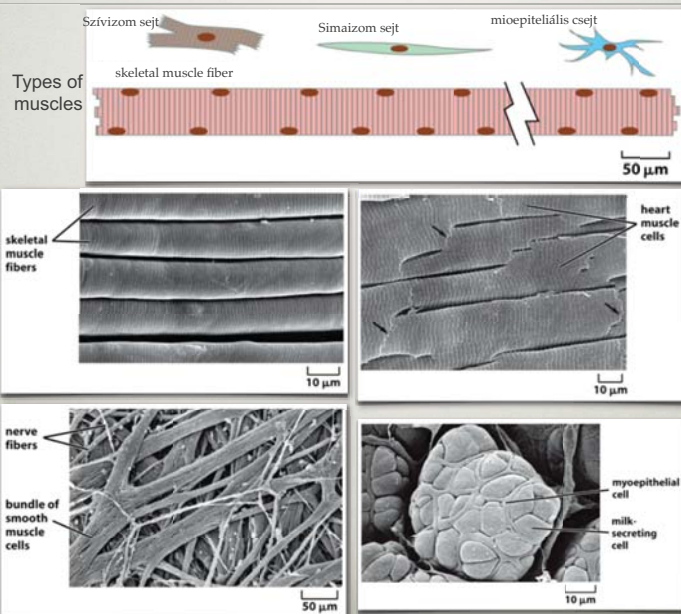
Elasztin
Kollagén
Simaizom

Rugalmassághoz köthető funkciók:

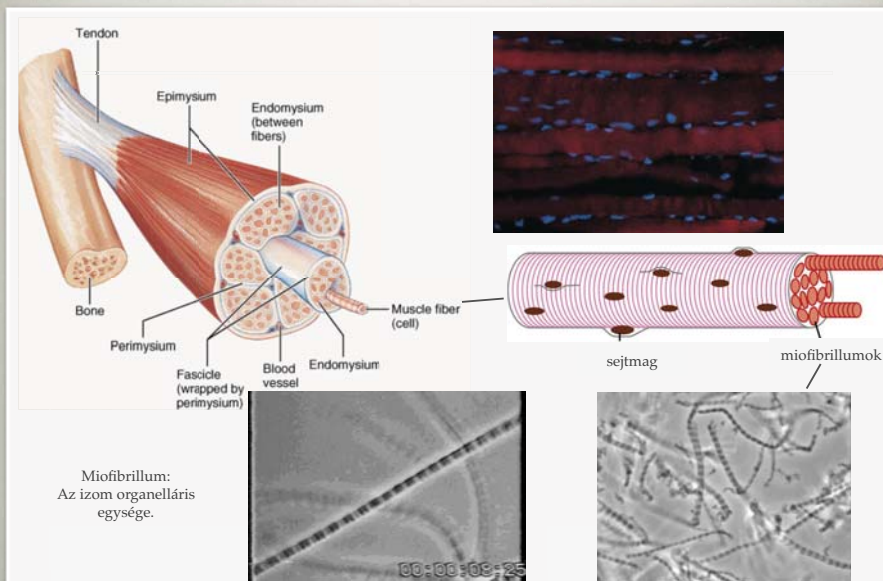
Rugalmas energia tárolása, nyomás impulzusok csillapítása, állandó áramlási sebesség fenntartása

Az izom biomechanikája

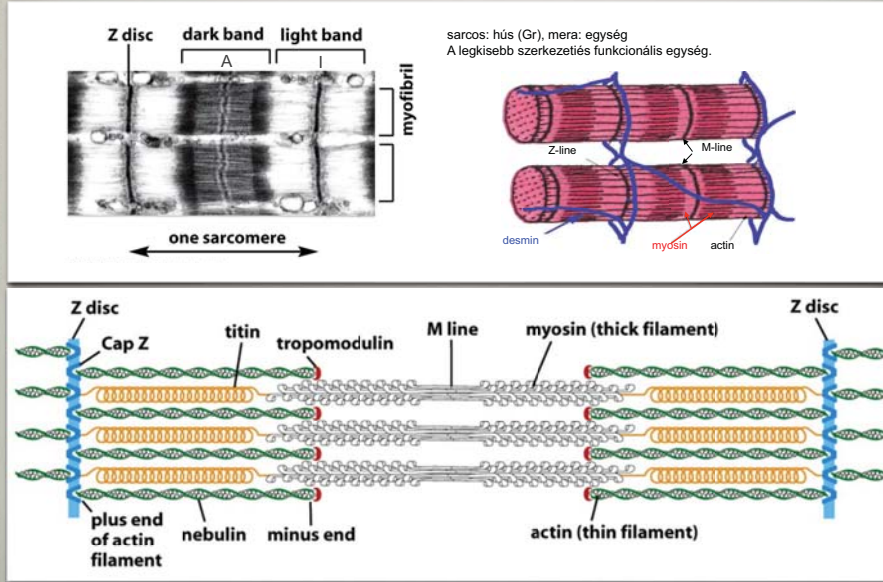
HARÁNTCSÍKOLT IZOM

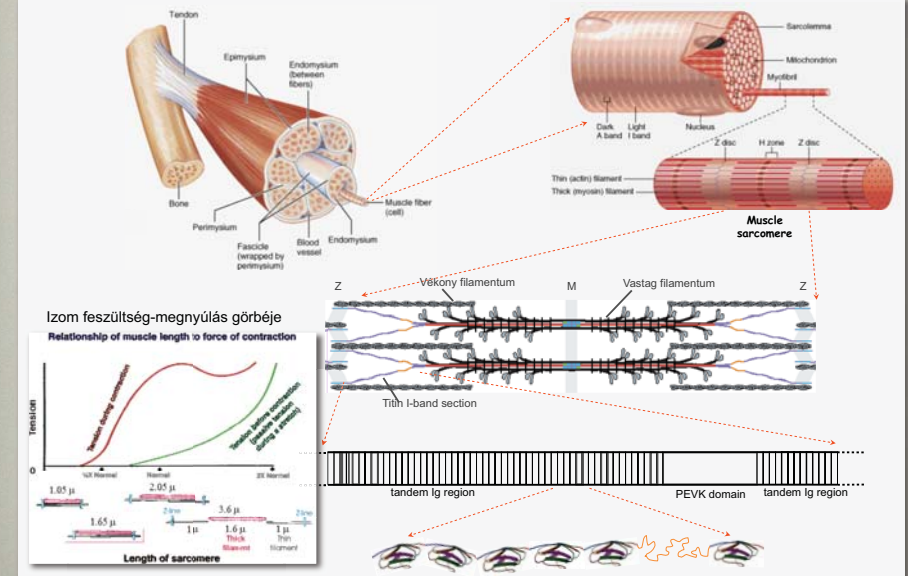
Szarkomer

az izom funkcionális egysége

TITIN:

A SZARKOMER RUALMAS FILAMENTUMA

BIOPOLIMEREK MECHANIKÁJA

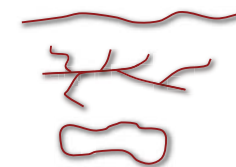
Polimer:
Monomerek építik fel

Monomerek száma: $N \gg 1$;
Tipikusan, $N \sim 10^2 - 10^4$,
de, a DNS-t pl.: $N \sim 10^9 - 10^{10}$

Biopolimer	Monomer	Kötés
Fehérje	Aminosavak	Kovalens (peptid kötés)
Nukleinsav (RNS, DNS)	Nukleotidok (CTUGA)	Kovalens (foszfodiészter)
Poliszacharid (pl. glikogén)	Monoszacharid (pl. glükóz)	CKovalens (pl., α -glikozidos)
Fehérje polimer (pl., mikrotubulus)	Fehérje (pl., tubulinn)	Másodlagos

POLIMEREK ALAKJA

1. Lineáris
2. Elágazó
3. Cirkuláris

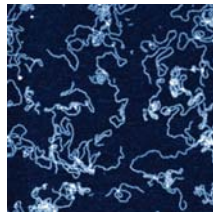

A polimererek alakja dinamikusan változik. Lehetséges mechanizmusok:

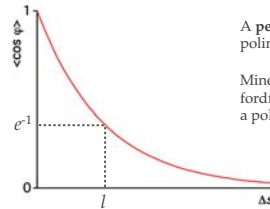
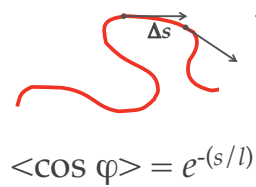
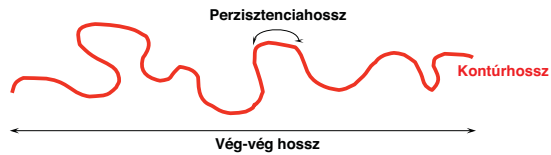
1. Kötések menti rotáció
2. Szabadon kapcsolt lánc (Freely Jointed Chain, FJC)
3. Féregszerű lánc, (Worm like chain WLC)

RUGALMAS POLIMEREKET LEÍRÓ PARAMÉTEREK

Kettős szálú DNS

A perzisztencia hossz (l) jellemzi a polimerlánc rugalmasságát.

Minél rövidebb, annál rugalmasabb és fordítva, minél hosszabb annál merevebb a polimer.

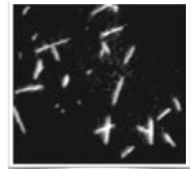
BIOPOLIMEREK RUGALMASSÁGA

l = perzisztenciahossz
 L = kontúrhossz

Merev lánc
 $l \gg L$

Mikrotubulus

Szemiflexibilis lánc
 $l \sim L$

Actin filamentum

Flexibilis lánc
 $l \ll L$

DNS

POLIMEREK MECHANIKÁJA

Entrópikus elaszticitás

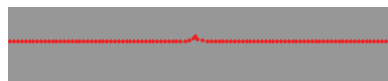
Termikus fluktuációk a polimer láncban

Szerkezeti entrópia (az elemi irányvektorok rendezetlensége) nő.

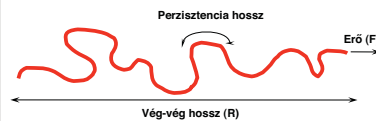

A lánc rövidül

Erő szükséges egy entrópiás lánc megnyújtásához

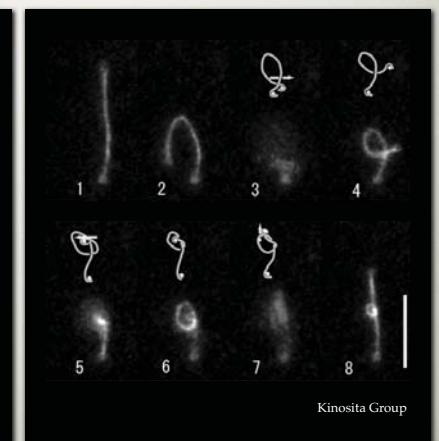
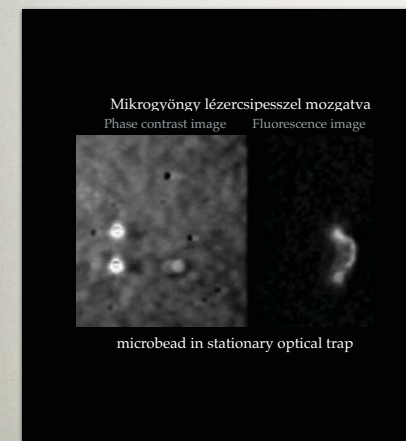
$$\frac{Fl}{k_B T} \sim \frac{R}{L}$$

F =force
 l =correlation length (persistence length, describes bending rigidity)
 k_B =Boltzmann's constant
 T =absolute temperature
 L =contour length
 R/L =relative extension

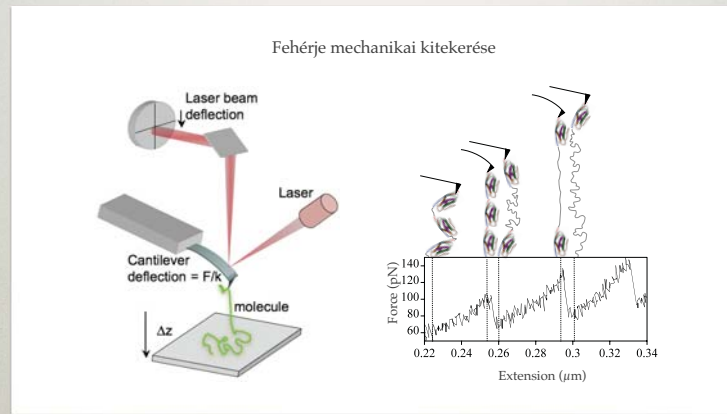
BIOPOLIMEREK RUGALMASSÁGA

Csomót kötni egy DNS molekulára

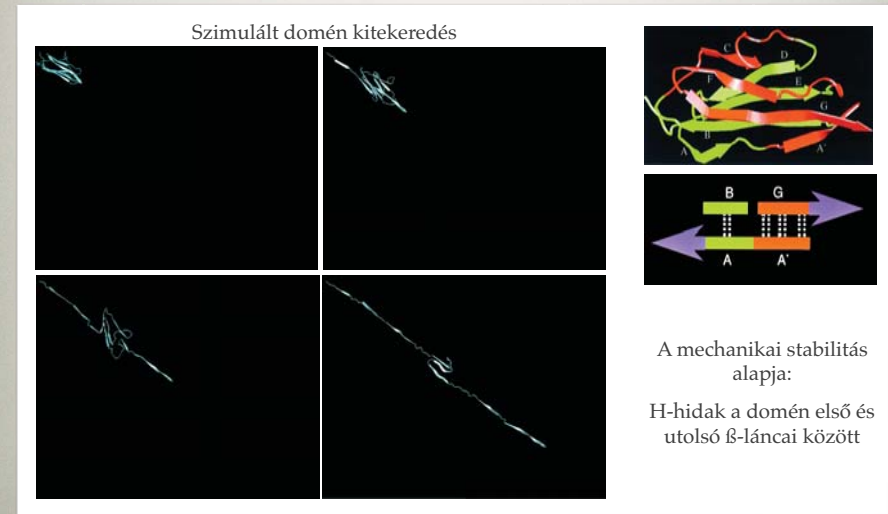

Kinosita Group

BIOPOLIMEREK NYÚJTÁSA ATOMERŐ MIKROSKÓPPAL

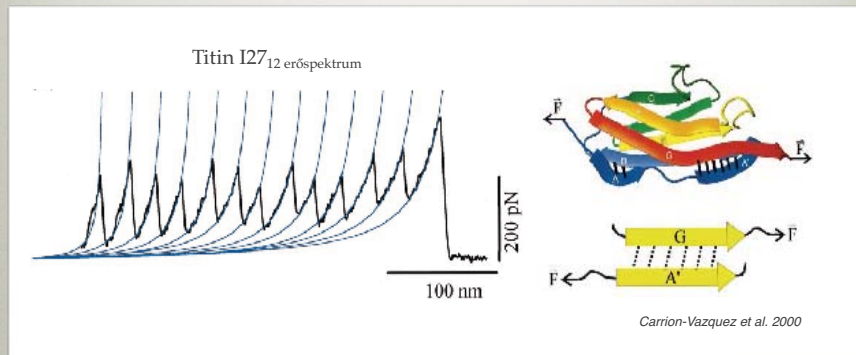

GLOBULÁRIS DOMÉN MECHANIKAI KITEKERÉSE

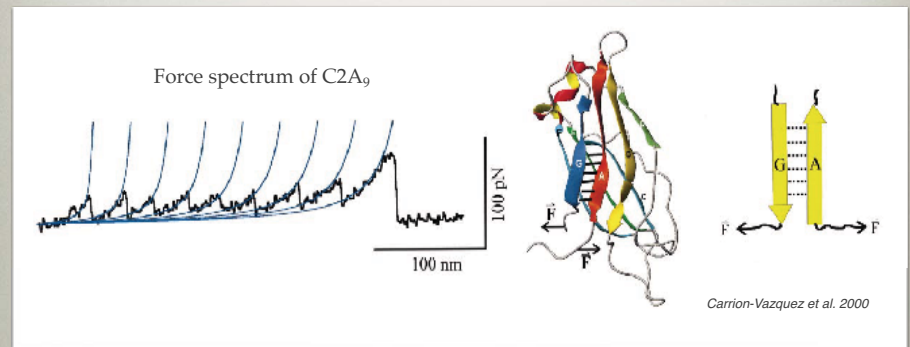
BIOLÓGIA A MECHANIKAI STABILITÁS HÁTTÉRÉBEN I.

A mechanikai stabilitást a H-hidak elrendezése adja

BIOLÓGIA A MECHANIKAI STABILITÁS HÁTTÉRÉBEN I.

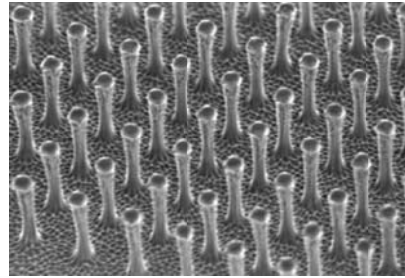
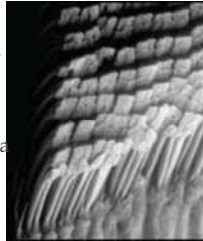
Alacsony mechanikai stabilitás: H-hidak párhuzamosak az erővel-

MACHANIKAI STABILITÁS A TERMÉSZETBEN: GEKKO

Gecko talp
tapadása:
Sörték (setae)
Párhuzamos kapcsolása

Mesterséges gekko talp